

Programlı Bir Ses Eğitimi Kapsamında Dil-Konuşma Öğesi

Dr. Gül Fahriye EVREN

Erciyes Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi

gevren@erciyes.edu.tr

Özet

Müzik eğitimini, insanın doğumundan ölümüne kadar, her türlü yaşamsal faaliyetinin kaynağı ve en hayati organı olan kalp olarak düşünecek olursak, ses eğitiminin de kalbi besleyen en temel damarlardan biri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ses eğitimi, müzik eğitimi sürecinin en önemli basamaklarından biridir. Bu basamakta şarkı ve şan eğitiminin yanı sıra, dil ve konuşma eğitimi de yer almaktadır. İnsanların duygu ve düşüncelerini aktarabildiği en önemli hatta birincil iletişim yolu, konuşmadır. Ses eğitimi süreci içerisinde, nefes, rezonans, ses üretme- yaymanın yanı sıra konuşmaya yönelik pek çok çalışma yapılmaktadır. Türk dilinin fonetik yapısına uygun bir şekilde konuşulması ses eğitimi sürecinin verimli gerçekleştirilebilmesi açısından çok önemlidir.

Şarkı eğitimi sürecinde Türkçe ve yabancı dilde bestelenen pek çok eserin seslendirilmesi sırasında, konuşma kaynaklı hatalarla karşılaşmakta, zaman zaman bu sorunlar parçanın prozodik yapısına uygun olmayan bir seslendirmeye neden olmaktadır. Buna ilaveten bazı öğrencilerde yanlış postür ve nefes, söyleyiş farklarından kaynaklanan yöresel ağızlar gibi pek çok nedenden ötürü karşılaşılan sorunlar, Türkçe fonetiğe uygun konuşulmaması, harflerin doğru artiküle edilmemesine neden olmaktadır. Bu yüzden ses eğitimi boyutunda kimi zaman hedeflenen davranışlara da ulaşılamamaktadır. Müzik eğitimi veren kurumların dışında, seslerini aktif olarak kullanan kişiler için de bu sürecin etkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle günümüzde, seslerini mesleki anlamda kullanan spiker, avukat, hatip ve öğretmenlerin de sesin doğru ve etkili kullanımı konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Böylelikle hem Türkçeye uygun, yerinde bir ses kullanımı gerçekleşmiş, hem de ses sağlığı ile ilgili bir problem yaşanmamış olacaktır. Bu doğrultuda yapılan çalışmada, ses eğitimi kapsamında önemli bir yere sahip olan dil-konuşma öğeleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ses Eğitimi, Dil-Konuşma, Konuşma Eğitimi.

Language-Speaking Element in Programmed Voice Training Range

Abstract

If we think music education as a heart which is the source of every living activities from birth to death, voice training can be said to be one of the major arteries feeding heart. Therefore voice training is one of the most important stepping stones of the music education process. This step includes language and speaking training as well as singing and song training. Speaking is the most important even the primary means of communication whereby people convey their thoughts and emotions. During voice training process lots of studies directed towards speaking including breathing right, resonance and voice articulation have been carried out. That Turkish Language is spoken according to its phonetic structure is vital for the productivity of voice training process.

During song training process while singing many errors resulting from speaking defect have been encountered and this has caused a singing tune which is unsuitable to the prosodic structure of the song. In addition to this, many problems coming from wrong posture and breath or regional accents cause a speaking way which is not suitable for Turkish phonetics and also causes incorrect articulation of letters. Therefore aimed voice training behaviours have not been able to be achieved. This process is thought to be effective for the people who use their voice actively as well as the institutes which provide music education. Today especially teachers, lawyers, speakers and orators who use their voices for their jobs should be informed about how to use their voice properly and effectively. In this way both correct voice using suitable to Turkish can be achieved and the problems related to voice health can be eliminated. This study performed in this direction focuses on the importance of language-speaking elements which have very significant position in voice training.

Key Words: Voice Training, Language- Speaking, Speaking Training.

Giriş

“Dünya üzerindeki her birey, hayatını sürdürebilmek için diğer insanlarla iletişim kurmak zorundadır. İletişimi sağlarken kullanılan en önemli araç insan sesidir. İletişim sürecinde, anlamlı sesler oluşturulur ve bu sesler algılanıp yorumlanır. İnsanlar arası iletişimi sağlayarak bireyleri sosyalleştiren, duygu ve düşünceleri ifade eden, hayatın her alanında bize yardımcı olan ve kültürün temel ögesi işlevini gören dil önemli bir anlatım aracıdır” (Evren, 2006: 1). “Bir dildeki anlamlı ses birleşimleri; yani biçimbirim ve sözcükler, çeşitli yöntemlerle hazırlanan sözcüklerde toplanabilir. Ancak bir dildeki tümcelerin tümünü bir tümcelikte toplamak olanaksızdır. Dildeki sözcüklerin sayısı belirlidir ama bu sözcüklerin olası birleşimleri sayısızdır. Bu yüzden bir dildeki olası tümcelerin ve bu tümcelerin bölümlerini açıklayacak ilke ve kuralları, yani sözdizimi kurallarını saptamak gerekir” (Çağlar, 1980: 30).

Türkçe’yi konuşan her bir birey arasında yaş, cinsiyet, sağlık durumu, anatomik yapı, karakter ve buna benzer özelliklerle doğru orantılı farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle de aynı dili konuşan bireylerde bireysel bir dil ayrıcalığı vardır. Buna özağız (idiolect) denmektedir. Farklı topluluklarda konuşulan Türkçe farklılık göstermektedir. Bu nedenle böyle toplulukların aynı dilin ayrı lehçeleri konuştukları söylenebilir (Tosun, 1980: 76).

Bu tür farklılıklar, ses eğitimi sürecinde de görülmekte, Türkçe'nin fonetik yapısına uygun olmayan konuşma sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu sorunlara postürün yanlış olması, nefesin doğru ve etkin bir şekilde kullanılmaması gibi diğer temel sorunlar da eklenince beklenen kazanımlar elde edilememektedir. Şarkı eğitimi ve konuşma eğitimi arasındaki bağlantı göz önüne alındığında aynı sorunlar öğrencilerin müzikal anlatımına da yansımaktadır. Bu tür sorunlu müzikal anlatımlarda, eserin prozodisine uygun olmayan seslendirmeler de gerçekleşmektedir. Bunlara ilaveten hem Türkçe hem de yabancı dilde seslendirilen eserlerde, artikülasyon ve entonasyon problemleri ile de karşılaşabilmektedir. Ses eğitimcilerinin özellikle öğrencilere verdikleri eserlere ait dillerde önceden bir bilgi ve birikime sahip olması da o dilin doğru kullanımı açısından önemlidir. "Hangi dilde konuşuluyorsa o dilin özellikleri bilinerek konuşma eğitimi verilmeli ve şarkı eğitimi de doğru artikülasyon (boğumlama) göz önünde bulundurularak verilmelidir" (Perçin, 2004).

Ses eğitimi, bireye bilinçli bir beden duruşunun, doğru solunum mekaniğinin özellikle konuşulan dile yönelik, güzel, etkili konuşma ve şarkı söyleme alışkanlıklarının kazandırıldığı kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç, seslerini aktif olarak kullanan her bir birey için önemli bir yere sahiptir. Spikerlik, avukatlık, hatiplik ve öğretmenlik gibi meslekleri sürdüren kişilerin de bu süreçten yararlanmaları gerekmektedir. Özellikle öğretmen adaylarının bu konuda yeterli donanımına sahip olması ve eğitim sürecinde bu doğrultuda yetiştirilmesi ile eğitim döngüsü eksiksiz bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır. Bu konuda eğitim fakültelerindeki Türkçe öğretmeni olacak adaylara da büyük görevler düşmektedir.

1. Ses

İnsan sesi doğuştan var olan, temel konuşma ve anlaşma için gerekli her türlü yapıyı barındıran bir olgudur. Etkili, güzel ve doğru bir konuşmanın sağlanabilmesi için iyi eğitilmiş bir sese sahip olmak gerekmektedir (Kartal, 2007: 56). Böyle bir sese sahip olabilmek için de ses eğitimi çalışmalarının programlı bir şekilde yapılması gerekmektedir. "İnsanın sağlıklı doğuşunda, sesi, belirleyici bir önem taşımaktadır. İnsanın içine doğduğu çevrede yer alan doğal, toplumsal ve kültürel öğeler arasında ses, çok önemli bir yer tutmaktadır" (Uçan, 1996: 11). Yeni doğan, genellikle 440 Hz frekansda (la tonu) bağırmaktadır, 750 Hz civarında bağırdığı zaman bu bebekte ruhsal bir bozukluğun olduğuna işaret etmektedir (Cevanşir ve Gürel, 1982: 57). "İnsan yaşamında sesin, konuşmak ve müzik yapmak gibi iki önemli yeri vardır" (Egüz, 1999: 1). Konuşmayı oluşturan etmenlerin başında ses gelmektedir. Sesimizi nasıl kullanacağımız ve iyi bir konuşma sesine sahip olabilmek için nelere dikkat edeceğimiz, konuşma eğitimi çalışmalarının başlangıcında özel bir önem taşımaktadır (Er, 2009: 45).

İnsanda ses sistemi nefesli bir çalgıya benzetilebilir. Üç bölümden oluşan bu sistem solunum aygıtı (soluk borusu, akciğerler, diyafram, kaburgalar ve karın kasları), titreşim aygıtı (larenks) ve yankı aygıtından (soluk borusu, göğüs, gırtlak bölgesi, yutak, ağız, alt çene, damak, burun ve sinüsler) oluşmaktadır (Çevik, 1999: 16-17). İnsan sesi, hava basıncı sağlayan, ses üreten ve sesi yansıtarak düzenleyen organların birbiri ardına tamamlanan işlevleri sonucu meydana gelmektedir (Say, 2001: 168).

2. Ses Eğitimi

Müzik eğitiminin en önemli boyutlarından olan ses eğitimi, dilin doğru kullanımı gibi pek çok amacı kapsayan, belli bir plan ve yöntem izlenmesiyle gerçekleştirilen bir süreçtir. Ses eğitiminin amaç, ilke ve yöntemleri esas alınarak ses eğitilip, biçimlendirilir (Kartal, 2007: 59-60).

Çeşitli bilimsel ve sanatsal disiplinlerle ortak çalışma alanı olan ses eğitimi, bireye; konuşurken ve/veya şarkı söylerken belli yöntemleri uygulayarak sesini doğru, etkili ve sağlıklı bir şekilde kullanmasına ilişkin etkili davranışları kazandırmak amacıyla uygulanan bir eğitimidir (Töreyn, 2008: 81). Kagen'e göre (1950) ; ses iyi kullanıldığında kalitesi, ranjı ve volümü egzersizlerle arttırılabilmektedir. Ses olgunluğu da denilen bu gelişme egzersizlerle, eğitimle sağlanmaktadır. İyi sesler, doğru bir eğitimle çok iyi bir duruma getirilebilmektedir (Aktaran: Yiğit, 1998: 12). “Verilmesi düşünülen ses eğitiminin konuşma için mi, şarkı söyleme için mi verileceği, hangi yaş grubu bireylere, hangi müzik eğitimi ve hangi ses eğitimi türü kapsamında, ne tür müzik eserlerinin seslendirilişinde, ne kadar süreyle ve nasıl bir içerikle verileceğinin belirlenmesi ve saptanacak olan hedef ve davranışlara olan yöntemlerle uygun repertuarın kazandırılması gerekliliğidir” (Töreyn, 2008: 103-104).

Eğitim ve öğretimde ses eğitimi kadar konuşma eğitimi de kişinin gelişimi, eğitsel, kültürel, sanatsal, siyasal ve ekonomik ilişkileri açısından çok önemlidir. Fonetik yapıya uygun olarak yapılan sesleme, vurgulama, tonlama, eklemleme, cümleleme çalışmaları sayesinde konuşma eğitiminde karşılaşılan sorunlar giderilebilmektedir. Belgin'e göre (1995) şarkı sesindeki gibi konuşma sesinde de tını, gürlük ve süre gibi temel özellikler, cümledeki yapıya göre ona müzikal bir anlam kazandırır. Doğru ve yerinde kullanılan aksanlar da sözcükler kadar cümlenin anlamını kazandıran öğelerdir ve her dilin fonetik özelliklerine göre farklılık gösteren bu aksanlar konuşmacının artikülatör sistemini kullanabilme yeteneğiyle yakından ilişkilidir (Çevik,1999). “Konuşma solunumunda soluk verme süresi konuşulan bölümün uzunluğuna, içeriğine ve diğer etkenlere bağlıdır. Konuşma ve şarkı söyleme sırasında soluk tutulmamalı aynen spor yaparken olduğu gibi solunum fazları akıcı olmalıdır” (Cevanşir ve Gürel, 1982: 12). Martin ve Darnley'e göre (1996), sesle ilgili kalite ve diğer özelliklerin çoğunun yüksek değerlere ulaşmasının rezonatörler sonucunda oluştuğundan söz edilmektedir. Eğitilmiş bir sese sahip kişinin rezonatörleri etkili kullanımı, ses ranjı ve gücünün artırılmasında kuvvetli bir vasıta olabilmektedir (Aktaran: Helvacı, 2003: 32).

Sürecin temelinde bedensel ve zihinsel farkındalığın sağlanması amaçlanarak, uygun yöntemlerin kullanılmasıyla zihin-beden birlikteliği sağlanmalıdır (Evren, 2012: 571). Bu birlikteliğin sağlanmasından sonraki birincil adım nefesin rahat ve derin bir şekilde alınmasıdır. Bu da diyafram ve diğer kasların birlikte kullanımı ile gerçekleşmektedir. Üst kaburga kemiklerini omuza bağlayan güçlü kasların denetimi sağlanmadığı takdirde, her derin nefeste göğsün üst kısmı ve omuzlar yukarı doğru hareket ettiği için, gırtlığın serbestliği de ortadan kalkmış olur. Bu nedenle nefes kontrolünde diyafram desteği önemli bir yere sahiptir. Nefes kontrolü sağlanırken vücuttaki herhangi bir sertlik ve kasılmalardan uzak durulmalıdır. Nefes alıp vermenin en iyi şekli beden serbestken ve kaslar tamamen iradeye dayalı hareket ettiği zaman yapılabilir (Manchester, 1990: 172). Yaşamımızı kaliteli, sağlıklı ve huzurlu kılan en önemli faktör nefestir. Nefesin birincil görevi insan vücudunun canlılığını devam ettirebilmektir. Bu da nefes alışverişi ile yani oksijen ve karbondioksit değişiminin gerçekleşmesi ile sağlanmaktadır. Böylelikle yaşam için gerekli enerji sağlanmış olacak, vücuttaki tüm sistemler doğru bir şekilde çalışabilecektir (Kartal, 2011: 16). İyi bir postürün (duruş), etkili bir solunumun, konuşma ve şarkı söylemenin temel koşulu olduğu bilinmektedir. Postürün iç huzur ve beynin doğru çalışmasıyla doğru orantılı olduğu düşünülmektedir. Kişinin postürünün dengeli olduğunu söyleyebilmek için, öncelikle vücuttaki hiçbir kasa tüm koşullarda yük binmemelidir. Postür, yukarıdan aşağıya doğru, başın üzerinden başlayarak ayak kubbesine kadar uzanan bir çizgiden geçmektedir. Başın boyun üzerindeki etkisi düşünüldüğünde, eğik durması halinde vücudun denge kısımları yer çekimine karşı gelmekte ve aşırı enerji harcamaktadırlar. İyi bir postürden söz edebilmek için

baş ve omurganın dik durması, omuz ve kollarında gevşek olması gerekmektedir (Ömür, 2001: 53-55).

“Ses eğitimi sürecinde, her bir bireye uygun çalışma yöntemleri belirlenip, önceden planlanarak birebir uygulanması gerekmektedir. Bireyin ses ve konuşma problemlerinin giderilmesinde ancak bu şekilde mutlak bir başarı elde edilebilmektedir. Ses eğitiminde hedeflenen temel davranışlar göz önünde bulundurulduğunda, yapılan çalışmalar arasında bedensel-zihinsel gevşeme, solunum, ses üretme-yayma ve dil-konuşma çalışmaları bireyde anlamlı bir ses gelişimi sağlamaktadır” (Evren, 2011: 23). Geniş bir sahayı kaplayan bu alan, dile dair tüm öğeleri de içinde barındırmaktadır.

2.1. Dil

“Dünya üzerindeki her birey, hayatını sürdürebilmek için diğer insanlarla iletişim kurmak zorundadır. İletişimi sağlarken kullanılan en önemli araç insan sesidir. Ses ile iletişim kurulurken anlamlı sesler oluşturulur ve bu sesler algılanıp yorumlanır. İnsanlar arası iletişimi sağlayarak bireyleri sosyalleştiren, duygu ve düşünceleri ifade etmemizi sağlayan, hayatın her alanında bize yardımcı olan ve kültürün temel ögesi işlevini gören dil önemli bir anlatım aracıdır” (Evren, 2006: 1). Dilin, tarihteki sürecini düşündüğümüzde uluslar üzerindeki ve dolayısıyla o ulusa ait bireyler üzerindeki anlam ve öneminin ne kadar büyük olduğu görülmektedir. İnsan türünün yaşadığı tüm ilerlemeler sonucundaki değişimler insanlara ve uluslara etki yapmadan önce dil üzerine etki yapmaktadırlar. İnsanların ve ulusların gelişmesindeki her süreç bir önceki süreçten etkilenmiştir. Günlük yaşantımızdaki olaylarda, bilimde, inançlarda, her türlü maddesel yaşam, teknik ve ekonomide yer alan dil dinde, hukukta, felsefe ve sanatta da karşımıza çıkmaktadır (Akarsu, 1998: 47- 80). “Yazı ve konuşmanın sınırları da dilin olanaklarıyla belirlenmiştir. Bu sınırların içinde dilin taşıdığı bütün bir dünya ve yaşam yatmaktadır. Yaşamın her alanında dil, insanoğlunun ayrılmaz bir parçasıdır. Dilin gelişmesiyle uygarlık gelişmiş, uygarlığın gelişmesiyle de dil zenginleşmiştir” (Gürzap, 2009: 35).

“Bugün ülkemizin bir dil sıkıntısı içinde bulunduğu hepimizce bilinen bir gerçektir. Geçirdiğimiz kültür değişmelerinden dilimizin de bağımsız kalamayacağı doğaldır. Dilin kökü ve özü sorunu, varlığın kökü ve özü sorunu kadar eskidir” (Akarsu, 1998: 8-15). “Dil, yapısı gereği sözlü bir fenomendir. O kadar ses bağımlıdır ki, tarih boyunca konuşulan binlerce, belki de onbinlerce dilden, ancak 106 tanesi yazıyı kullanmış ve edebiyat üretebilecek derecede gelişimini tamamlayabilmiştir. Bugün ise konuşulan 3.000 kadar dünya dilinden 78 tanesinin edebiyatı ve yazılı kültürü bulunmaktadır” (Vural, 2005: 116). “Bir dilin ses, sözcük ve cümleleri ile ilgili bilgi ve kuralları inceleyen, onların ne gibi birleşimlerle düzgün ifadeler oluşturacaklarını belirleyen bilgi alanı dilbilgisidir. Dilbilgisinin de sesleri düzenleyen (fonetik, fonoloji), çekim ve sözcük türevlerinin kurallarını belirleyen (morfoloji) ve cümlelerin kurallarını belirleyen (sözdizimi) dilin anlam yönünü inceleyen etimoloji ve ağız özelliklerini inceleyen diyalektoloji vardır” (Gürzap, 2009: 15).

“Dallar arası yaklaşımların geçerli olduğu, dilbilimin başka bilimlerinde verilerinden yararlandığı ve onlara veriler sunduğu bilinmektedir” (Vardar, 1982: 28). “Ses bilimi de dilbilim alanında değerlendirilir. Dilbilimin gelişmesi ses biliminin sınırlarını genişletmiştir. Ses biliminin dilbilgisini aşan birçok özelliği vardır. Dilbilgisiyle dilbilim arasındaki farklılıklar, ses bilgisiyle ses bilimi arasındaki farklılıklara benzemektedir” (Akbayır, 2007: 192). “Ses biliminin, ses ve konuşma organlarını inceleyen bir bilim dalı olması nedeniyle, ses ve konuşma fizyolojisi ile ilişkisi vardır. Ses bilimi, doğa biliminin de bir kolu sayılır ve ses akustiği çözümlenmeleri bakımından fizikle, konuşma organlarının eylemini incelemesi

bakımından fizyoloji ile söz konusu dildeki seslerin yapısı ve dizgesi bakımından da dilbilimle doğrudan ilişkilidir” (Töreyn, 2008: 33).

2.2. Konuşma

Konuşma, bir mesajı ileterek insanları etkileyip yönlendirmek amacıyla ses ve diğer vücut hareketleriyle oluşturduğumuz hareketler bütünü olarak tanımlanabilir (Kaya, 2007: 8-9). “Konuşmak, yalnızca bir iletişim aracı olmayıp, kişinin tüm duygularını ve düşüncelerini çevresindeki diğer canlılara ulaştırabildiği en etkin yoldur. Bir lisanın bireyler tarafından kullanılması, çeşitli duyu organları ile birlikte düşünceyi de devreye sokarak konuşma ve işitme davranışlarının sergilenmesini sağlar” (Kartal, 2007: 66). Araştırmalar, günümüzün %50 ile %80’lik bölümünün iletişim kurarak geçtiğini; iletişim kurma zamanımızın ortalama %45’ini dinleyerek %30’unu konuşarak, %16’sını okuyarak %9’unu ise yazarak geçirdiğimizi ortaya koymaktadır (Aktaran: Kurudayıoğlu, 2003: 290). “Konuşma tasarlanmış anlamsal yapının sözcüklerindeki dil sesleri ile ifade edilmesidir. Yazma ise bu anlamsal yapının, seslerin işareti olan harf şekilleri ile anlatılmasıdır. Bu nedenlerle de yazıyı oluşturan simgelerin kağıda dökülmesiyle konuşma organlarımız aracılığı ile seslere dönüşmesi arasında önemli bir fark vardır” (Gürzap, 2009: 58). “Konuşma dili, harflerin seslendirme biçimidir. Konuşma dili hecelerden, sözcüklerden, tümce parçacıklarından, tümcelerden oluşur. İncelemeler, yazın dili ile basıl dili, söyleşi dili ile hitabet dili, şiir dilleriyle komut dili arasında çok önemli ayrımlar bulunduğunu ortaya koymuştur” (Vural, 2005: 20-21) Kaya’ ya göre konuşmada kullandığımız dil okumada kullandığımız dilden farklıdır. Bu dil okumak için değil işitilmek ve duyulmak içindir. Bu yüzden yazı dili ile konuşma dili birbirinden ayrılmaktadır. Ses dilin malzemesidir. Ses parçalanmayan en küçük gramer birliğidir. Sesten daha küçük bir gramer birliği yoktur. Dilbilgisine göre ses; ciğerlerden gelen havanın etkisiyle ses organlarından oluşan ve yayılarak kulakla duyulabilen titreşime denmektedir” (Kaya, 2007: 20-21).

Güzel ve etkileyici bir ses, konuşmayı desteklemekte, etkisini artırmaktadır. Eğer, ses organları sağlıklıysa, ses belirli çalışmalarla güzelleşip, doğru ve etkili şekilde kullanılabilir duruma gelebilir (Gürzap, 2009: 73). “Diksiyon, duygularımızı ve düşüncelerimizi sözle ifade ederken seslerin ve sözcüklerin hakkını vererek; cümleleri doğru, güzel, etkili ve yalın bir biçimde söyleyerek; sesimizi doğru ve düzgün kullanarak; tonlama, durak ve vurgulara dikkat ederek etkili ve güzel bir biçimde seslenme sanatıdır” (Akbayır, 2007: 179). Diksiyon; konuşma öncesinde alınan nefesle, nefesin oluşturduğu seslerle ve bu seslerin artiküle edilerek ağızda şekillenmesiyle oluşan kelimelerle ilgilenir. Ayrıca konuşmayı daha anlamlı hale getirmek için yapılan tonlamalar, vurgular, entonasyonlar da diksiyonun çalışma alanına girmektedir. Diksiyonun güzel ve etkili konuşmada (söyleniş-telaffuz-pronunciation) yani seslerin doğru çıkarılmasındaki yeri ve önemi çok büyüktür. Konuşma dili, günlük hayatta konuşurken kullanılan dildir ve yazı dilini besleyen en önemli kaynak da konuşma dilidir (Vural, 2005: 114-115). “Konuşmak için gereken sesin oluşturulma aşamasındaki solunumdan, sesin oluşması ve bu seslerin ağız içi bölgelerdeki artikülasyon odaklarında şekillenerek, kelimelerin oluşturulmasına kadar, konuşmanın tüm aşamaları ile ilişkilidir” (Töreyn, 2008: 34). Dilbilim açısından, sesbilime gereç sağlayan yardımcı bir dal olan sesbilgisi (fonetik) sesleri somut gerçeklikleri (kendi içinde bağımsız olarak) ele alarak oluşturulmaları (söyleyişleri sesbilgisi), aktarılmaları (akustik sesbilgisi) ve algılanmaları (işitsel sesbilgisi) bakımından inceler (Vardar, 1982: 113). Fonetik bilimi ayrıca konuşma organlarının fizyolojik çalışmalarını ve insan konuşma organları tarafından üretilen ses dalgalarının karakteristikleri ile de ilgilenmektedir (Demirezen, 1987: 6).

Konuşma, vokal sistemin (akciğerler, trakea, larenks, ağız ve burun) havayı hareketlendirmesi ve titreştirmesinin ardından bu hareketin çeşitli yollarla şekillenmesiyle oluşmaktadır. Konuşma sesleri akciğerlerdeki hava çıkışıyla gerçekleşir. Konuşma ilk olarak alınan nefes ile göğüs boşluğunu karından ayıran en büyük kas olan diyaframın aşağı doğru hareketiyle başlamaktadır. Böylelikle içeriye giren havayla birlikte akciğerler genişler. Kaburganın etrafındaki bağlantılı kaslar diyafram rahat konumdayken yavaşça akciğerleri sıkar ve havanın trakeadan yukarı ve dışarı atımı için güç uygularlar (Zsiga, 2006: 14). “Gırtlığın ürettiği ses tınlarken konuşma organları devreye girer ve sese son şeklini verir, böylece konuşma olayı gerçekleşir. Konuşma organlarının hareketleri sonucu oluşan çalışma şekline veya başka bir deyişle heceleri birleştirme ve konuşmaya artikülasyon denmektedir” (Vural, 2005: 64). “Artikülasyon sırasında kelimeler; açık ve net bir şekilde, mırıldanmadan, yutmadan çıkarılmalıdır. Kelimeleri, olması gerektiği şekilde doğru ses ve doğru vurguyla ağızdan çıkarmaktır” (Er, 2009: 199).

“Akustik efektleri ayrı olsa da konuşma ve şarkı söylemenin oluşum mekanizması aynıdır. Bütün fizyolojik yasa ve kurallar, her ikisi içinde geçerlidir. Yalnızca, konuşma için hiçbir ton yüksekliği, ölçü ve ritm önceden belirtilmemiştir” (Cevanşir ve Gürel, 1982: 61). Konuşma ve şarkı söyleme eğitimi ancak yerinde ve hedeflenen temel davranışlara uygun olarak verilen bir ses eğitimi ile gerçekleşebilir.

Konuşmanın sağlıklı ve verimli olabilmesi için, vücudun gerilimlerden arınması gerekmektedir. Bu nedenle gerekli gevşeme çalışmalarının yapılması çok önemlidir. Bu çalışmalar yalnızca konuşmayı olumlu etkilemekle kalmayıp, bireylerin daha kaliteli ve sağlıklı bir hayat sürdürebilmeleri için yarar sağlayacaktır. Özellikle stres etkeni konuşmayı da olumsuz etkileyebileceğinden bu tür gevşeme çalışmaları yararlı olacaktır (Temizyürek vd., 2007: 131).

2.3. Konuşma Eğitimi

“Ses eğitimi içinde yer alan ve bireye sesini konuşurken doğru, etkili ve güzel kullanmayı amaçlayan, doğru artikülasyon ve doğru diksiyon alışkanlığı kazandırmaya yönelik bir ses eğitimi türüdür. Daha çok mesleğini konuşarak yürüten bireylere uygulanır. Bununla birlikte konuşma patologları tarafından önemli konuşma bozuklukları olan bireylere de uygulanır. Konuşma ve şarkı söylemede ses oluşumu ve mekanizması aynıdır. Fakat akustik efektleri farklıdır. Bütün fizyolojik kurallar her ikisi için de geçerlidir. Ancak konuşmada ton yüksekliği, ritm ve ölçü önceden belirlenmemiştir. Buna karşın her dilin var olan melodisi, aksanı ve kendine özgü müziği, akıcı, güzel ve etkili konuşmada önemli unsurlardır” (Töreyn, 2008: 161).

“Konuşmada dilin anlaşılabilirliği, kelimelerdeki vurgu ile cümlelerin ritmik ve melodik olması önemli amaçtır. Şarkı söyleme ve özellikle şan eğitiminin, müziğin etkisini sesin etkileme gücü ile sergileme, konuşma eğitiminde yerini söyleyişe- diksiyona (telaffuz) bırakmıştır” (Töreyn, 2008: 162). Çoğu insan kendi sesinin farkında değildir. Bu nedenle sesteki olumlu ve olumsuz niteliklerinde ayırımına varılamaz ve beklenen gelişim sağlanamaz (Özdemir, 2003: 48). “Konuşma dili sözlü kültür içinde doğar, gelişir ve olgunlaşır. Olgunlaşan dil, bir yazı sistemi geliştirerek nitelikli edebi ürünler üretebilecek seviyeye gelir ve insanlık mirasına katkıda bulunur. Bu yüzdendir ki, sözlü kültür geleneği olmayan bir toplumun yazı dili oluşturabilmesi mümkün değildir. Türkler, tarih boyunca eşsiz kaynaklarla beslenen çok güçlü bir sözlü geleneğe ve konuşma dillerine sahip olmuşlardır. Ayrıca birçok kültür ve medeniyetle de sosyal kültürel yönden etkileşime girmiştir. Bu durum, kendilerine özgü yazı dilleri kullanmalarının yanı sıra, farklı medeniyetlerin yazı dilini kullanmalarına da

zemin hazırlamıştır” (Kansızoğlu, 2012: 221). Türkçe, 8’i ünlü, 21’i ünsüz olmak üzere 29 sese sahip olan zengin bir dildir. Ünlüler de kendi içinde kalın (a,ı,o,u) ve ince (e,i,ö,ü) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Alt çenenin hareketine göre geniş ünlü (a,e,o,ö) ve dar ünlü (ı, i, u, ü), dudak hareketlerine göre ise düz ünlüler (a,e,ı,i), yuvarlak ünlüler (o,ö,u,ü) şeklinde adlandırılırlar. Ünsüzler ise sertlik, yumuşaklık yönünden, sürekli, süreksiz oluşları açısından sınıflandırılır (Özdemir, 2003: 50).

Konuşma eğitiminin insan hayatındaki önemli rolü olduğunu gözden uzak tutmadan, etkili ve güzel bir konuşma eğitimi zihinsel ve fiziksel boyutları dikkate alınarak ve bu temel üzerinde yapılmalıdır. İyi konuşan bir birey kendini tam ve doğru olarak ifade edebilir. Ana dili eğitimi derslerinin bir amacı da, öğrencilere düşünce ve duygularını dil kurallarına uygun, doğru ve etkili biçimde sözlü olarak anlatma becerisi kazandırmaktır (Özbay, 2005).

Sonuç ve Öneriler

Ses eğitimi kapsamı içinde yer alan dil-konuşma ögesi, seslerini aktif olarak kullanan tüm bireyler için üzerinde önemle durulması gereken bir süreçtir. Bedensel-zihinsel farkındalık, nefes, ses üretme ve yayma çalışmalarıyla bir bütün olarak değerlendirilen bu süreçte verilen konuşma eğitimi gerek müzik eğitimi alan bireyler için gerekse öğretmen, avukat, spiker vb. meslek dallarında büyük bir öneme sahiptir. Özellikle Türkçe öğretmeni olacak öğretmen adayları için dil-konuşma süreci üzerinde durulması gerektiği düşünülmektedir.

Uçgun’a (2007) göre konuşma eğitiminin hedeflenen sonuçlara ulaşabilmesi için eğitim veren öğretmenin telaffuzunun düzgün olması gerekmektedir. Öğrenciler, öğretmenlerini dinleyerek konuşma hatalarını çözebilmektedir. Bu nedenle Türkçe öğretmenlerinin lisans seviyesindeyken düzgün ve etkili konuşma kuralları konusunda bir eğitimden geçmeleri yerinde olacaktır. Türkçe eğitimi bölümlerine öğrenci alınırken, güzel sanatlar ve beden eğitimi bölümlerinde olduğu gibi merkezî yerleştirme sınavının yanı sıra konuşma ve yazma becerilerini ölçen özel yetenek sınavı yapılabilir. Hatta bu yeterlilik sınavı dört yıllık üniversite eğitiminden sonra da gerçekleştirilebilir. Sınavda başarılı olan öğrencilere, Türkçe öğretmenliği yeterlilik belgesi verilebilir. Ayrıca Türkçe öğretmeni olacak öğrencilerin önceden sağlık raporu almaları daha sonra oluşacak sıkıntıları önlemek açısından önemlidir. Kekemelik vb. konuşma bozuklukları yaşayan bireylerin atanmaları, daha sonra eğitim sürecini olumsuz etkileyebilir. Özbay’a göre (2005) konuşma eğitiminin diğer dil becerilerinden ayrılamayacağı gerçeği de göz önüne alınırsa konuşma eğitimine ayrı ders saati verilirse de konuşma eğitimine gereken hassasiyet gösterilmelidir. Bunun için de en büyük sorumluluk ana dili öğretmenlerine düşmektedir. Ustalıkla etkinlikler arasında geçişleri yapabilmeli, seviyeye göre konuşma eğitimi amaçlarına yönelik çalışmalarına yeri geldiğinde yer verebilmelidir.

Ceran (2012) Türkçe Öğretmeni Adaylarının Konuşma Eğitimi Dersine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi adlı çalışmasında, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü’nde öğrenim gören 137 üçüncü sınıf öğrencisine, konuşma eğitimine yönelik tutumlarını tespit etmek için 34 maddelik bir tutum ölçeği uygulanmıştır. Türkçe öğretmeni adaylarının konuşma eğitimi dersine yönelik tutumları genel itibarıyla olumlu bulunmuştur. Bu adaylar, kendilerini günlük hayatta daha iyi ifade edebildiklerini, konuşma becerilerinin geliştiğini ve ileride öğrencilerinin de aynı becerileri geliştirmelerinde faydalı olabileceklerini belirtmişlerdir.

Töreyin (2000), şan eğitimi veren ve uygulayan bireylerin, uygulamanın gerektirdiği müzikal boyutun yanında dil bilimi, ses fiziolojisi ve anatomisi ile söz konusu eğitimin dayandığı bilimsel disiplinler hakkında bilgi edinmeleri gerektiği, Türkçenin ses yapı özelliklerinin, şan yöntemleriyle uyumu (korelasyonu) yapılarak dile uygun şan yöntemleri oluşturulması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca araştırmada Türkçenin ses yapısının şan eğitimiyle her konuda uyduğu, Türkiye Türkçesinin şan eğitimine çeşitli düzeylerde artikülasyon ve diksiyon yönünden uygun olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Konuşma eğitimi sürecini, ses eğitiminden ayırmak mümkün değildir. Bütüncül olarak yaklaşmak gerektiğinden ses eğitimi içerisinde yer alan dil-konuşma ögesinin seslerini aktif kullanan tüm bireyler için önemini tekrar vurgulamak gerekmektedir. Müzik eğitimi veren kurumlarda ses eğitimi derslerinin içeriğinde yabancı dil unsuru üzerinde ayrıca durulmalıdır. Bu konuda uzmanların yeterli donanıma sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir. Dil-konuşma ögesi şarkı eğitimini de beslemektedir. Bu süreçte, ikisini birbirinden ayırmak mümkün değildir. Şarkı eğitimi sürecinde, eserlerin söylenen dile ve prozodik yapıya en uygun biçimde seslendirilmesi doğru olacaktır. Özellikle anadilimizde seslendirilen eserlerde, Türkçenin yapı ve kuralları dikkate alınmalı, dil-konuşma çalışmaları üzerinde durulmalıdır. Ses eğitimcileri, eğitim süreci içerisinde karşılaştıkları sorunlara yönelik yeni yaklaşımlar geliştirebilmeli, sesle ilgili diğer alanlarla birlikte (disiplinlerarası) ortak çalışabilmelidir.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1998). Dil-Kültür Bağlantısı, İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Akbayır, S. (2007). Dil ve Diksiyon, Yazılı ve Sözlü Anlatım Bozuklukları (4.Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.

Ceran, D. (2012). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Konuşma Eğitimi Dersine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies, Publication of Association Esprit, Société et Rencontre Strasbourg/FRANCE, Volume 5 Issue 8, December 2012, 337-358.*

Cevanşir, B. ve Gürel, G. (1982). Foniatri (Sesin Oluşumu, Bozuklukları ve Korunmasından Temel İlkeler), İstanbul: İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Yayınları.

Çağlar, G. (1980). Bildirişme ve Dilin Nitelikleri, DilBilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,16-32.

Çevik, S. (1999). Koro Eğitimi ve Yönetim Teknikleri, Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi.

Demirezen, M. (1987). Articulatory Phonetics and The Principles of Sound Production, Revised and Enlarged Second Edition, Ankara: Yargı Publications.

Egüz, S. (1999). Toplu Ses Eğitimi I Temel Konular, Ankara: Doğu Matbaacılık.

Er, S.(2009). Temel Konuşma Teknikleri-Diksiyon, İstanbul: Hayat Yayınları.

Evren, G.F. (2006). Ses Eğitimi Yöntemlerinin Ses Hastalıklarının Tedavisinde Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Evren, G.F. (2011). Ses Eğitimi Çalışmalarının İngilizce Konuşma Sorunlarının Giderilmesindeki Etkisi, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Evren, G. F. (2013). Programlı Bir Ses Eğitimi Kapsamında Dil-Konuşma Öğesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 50-60.

Evren, G.F. (2012). Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Ses Eğitimi Derslerinde Kullanılabilecek Bedensel ve Zihinsel Gevşeme Yöntemleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Publication of Association Esprit, Société et Rencontre Strasbourg/France, Volume 5, Issue 8, December 12, 563- 572.

Gürzap, C. (2009). Söz Söyleme ve Diksiyon (13.Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Helvacı, A. (2003). Ses Eğitiminde Register ve Rezonans Bölgelerinin Kullanım Özelliklerinin Ses kalitesine Yansımaları, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kansızoğlu, H. B., (2012). Konuşma Dili ve Yazı Dili Etkileşimi, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Bartın, 217- 235.

Kaya, A. (2007). Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı (2. Baskı), Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Kartal, M. (2007). Konuşmacılar ve Şarkıcılar için Ses Teknikleri (2.Baskı), İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Kartal, M. (2011). Nefes Alma Sanatı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

Kurudayıoğlu, M. (2003). Konuşma Eğitimi Ve Konuşma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Etkinlikler, Gazi Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Tübar-X, III, 287-389.

Manchester, Arthur L. (1990). Ses Üretiminin Temelleri Üzerine Oniki Ders, Dans- Müzik-Kültür, Çeviri ve Araştırma Dergisi, Sayı:59, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

Ömür, M. (2001). Sesin Peşinde, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Özbay, M. (2005). Ana Dili Eğitiminde Konuşma Becerisini Geliştirme Teknikleri, http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1037_486.pdf, Erişim Tarihi: 10.01.2013.

Özdemir, E. (2003). Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı, Sekizinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Perçin, Y. (2004). Müzik Öğretmeni Yetiştiren Kurumlarda Bireysel Ses Eğitimi Dersinde Diksiyon Eğitiminin Önemi, 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu Bildirisi, SDÜ, Isparta.

Say, A. (2001). Müziğin Kitabı. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Temizyürek, F., Erdem, İ. Ve Temizkan, M. (2007). Konuşma Eğitimi, Ankara: Öncü Basımevi.

Tosun, C. (1980). Dil,Dildeğişkesi (Lehçe), Ağız ve Dil Akrabalıkları, DilBilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara,75-78.

Töreyin, A.,M. (2000). Türkiye Türkçesine Uygun Şan Eğitimi, Türk Dili, S.:583, 83-91.

Töreyin, A.,M. (2008). Ses Eğitimi Temel Kavramlar- İlkeler- Yöntemler, Ankara: Sözkese Matbaacılık.

Uçan, A. (1996). İnsan ve Müzik, İnsan ve Sanat Eğitimi, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Evren, G. F. (2013). Programlı Bir Ses Eğitimi Kapsamında Dil-Konuşma Ögesi. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 50-60.

Uçgun, D. (2007). Konuşma Eğitimi Etkileyen Faktörler, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22, Yıl: 2007/1, 59-67.

Vardar, B. (1982). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vural, B. (2005). Uygulama ve Örneklerle Doğru ve Güzel Konuşma Sanatı, Fonetik-Diksiyon-Artikülasyon. İstanbul: Bilge Matbaacılık.

Yiğit, N. (1998). Fonasyon Sistemindeki Anatomik Yapıların Ses Üzerindeki Etkileri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zsiga, E. (2006). The Sounds of Language. (Editörler: Ralph Fasold and Jeff Connor-Linton. An Introduction to Language and Linguistics. New York: Cambridge University Press, 13-53.